

ПАМ'ЯТІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Часописи з Рідного Краю принесли сумну вістку, що в середу, дня 6 жовтня 1926 р., замкнув навіки свої стомлені очі великий український учений – Володимир Гнатюк. Після довголітніх мук улягла в боротьбі зі смертю ота вічно молода, повна життєвої радості людина, покинувши сиротою – українську етнографію. Отак один за одним сходять у могилу великі піонери української культури, й на їхньому місці, на жаль, поки що залишається пустка... Українській етнографії ще довго, здається, доведеться блукати сиротою, заки візьме її за руку та поведе до ще кращого розвитку хтось, щоб так її любив і так її розумів, як Покійний. Втрата страшна, бо... незамінна.

Володимир Гнатюк покинув цей світ молодою ще людиною. Йому ж було всього від роду п'ятдесят і п'ять літ. Ще тому п'ять років узд ціла Україна тішилася, що Покійний дожив п'ятдесятоого року життя, вітала його телеграмами – а тепер уже вшановують пам'ять Гнатюка... Академія Наук у Києві присвятила Покійному окреме зібрання, Наукове Товариство імені Шевченка у Львові дякує всім, що відгукнулися на смерть довголітнього його Секретаря, Історично-філологічне Товариство у Празі вшанувало Гнатюка, почавши свою сьогорічну діяльність викладами про заслуги Небіжчика для української науки (9 падолиста), в усіх українських журналах та часописах з'явилися некрологи, з усіх сторін слов'янського й неслов'янського світа посилались телеграмами та листи з висловами співчуття... українській науці. Покійний до останньої хвилини працював, до останніх днів цікавився всіма проявами нашого національного й культурного життя, і ще на відкритті Наукового З'їзду у Празі, три дні перед смертю, він вітав З'їзд широю телеграмою, бажаючи українській науці на еміграції якнайкращих успіхів...

А треба знати, що недуга Гнатюкова тяглася здавна. Гнатюк – це була сильна натура, юним тільки можна собі пояснити, що смерть не скосила його тому років двадцять назад. Набравши на наукових мандрівках грудної недуги, він ціле чвертьстоліття героїчно боровся з нею, боровся, не занедбуючи своїх обов'язків як секретар Наукового Товариства, як редактор багатьох видань, як професіонал-учений. Тяжкі матеріальні умови, серед яких живуть наші наукові й культурні діячі, не дозволяли на систематичне лікування, і Небіжчик тільки в дуже вже критичних хвилинах пробував набратися нових сил – чи під оком поляка д-ра Бжезінського, симпатичного

українофіла, родом із Київщини, в Закопаному, чи серед чудової природи наших Карпат у Криворівні, чи в Косові, чи останніми роками під Тернополем... А так проживав у Львові, роками прикований до ліжка, мучений астмою й іншими недугами, що розвивалися згодом, – і держався тільки тим, що над нимчувало невсипуще око Дружини, людини рідкої доброти серця, та стежила за ним дбайлива рука д-ра Курівця...

А проте його хата з горою манускриптів на столі, з купою книжок на стільці перед ліжком, із безліччю листів, що на них усе всі діставали впору відповідь – ця хата для всіх стояла навстіж, і не було українця, що не навідався б переїздом через Львів до Покійного. Всіх знав, усім цікавився, для всіх мав пораду, слово потіхи, всіх умів розвеселити своєю веселою вдачею – для себе ж, крім глуму над своєю недугою, не знав пощади, й ліку для себе не находив... Про недугу свою говорив усе з гумором, та... та тільки останніми часами перестав вірити в те, що зможе її перевороти. У квітні цього року, під час одвідин його у Львові, довелось почути такі слова, яких ніхто з його близких знайомих ніколи нечував... І не минуло півроку, як справжнилися його слова. Володимира Гнатюка – не стало.

* * *

Слава Володимира Гнатюка – це його етнографічні праці. Тут він не тільки звичайний збирач етнографічних матеріалів, хоч уже сам етнографічний матеріал, зібраний Гнатюком, дає підставу до того, щоб його ім'я стало для нас невмируще, – він систематизує зібране, зрівнює між собою, шукає співзвучних ноток у ньому з іншим матеріалом і українського, і світового фольклору, й відповідно до того робить свої власні висновки. З цього боку Гнатюк був вірним учнем „великого розуму” України – Михайла Драгоманова, він підніс українську етнографію до небувалого досі розцвіту. Він був у нас на полі етнографії найбільшим і на свій час одиноким, на жаль, авторитетом, тим-то й не диво, що його ім'я було відоме не тільки в нас, по цілій Україні, не тільки у Слов'янщині, але й поза слов'янським світом. Він був не тільки дійсним членом Наукового Товариства імені Шевченка у Львові (1899 р.), але й академіком Української Академії Наук у Києві (від 1925 р.), членом-кореспондентом Петербурзької Академії Наук, дійсним а то й почесним членом німецьких етнографічних чи етнологічних товариств у Відні та Берліні, був він і членом чеської Narodopisné společnosti českoslovanské у Празі.

Він цікавився всіма ділянками усної словесності, всіма формами народньої творчості: народня казка, байка, новеля, українська народня порнографія, анекдота, легенда, колядка, щедрівка, гаївка чи веснянка, козачок чи риндзівка – все його цікавило, всьому цьому присвятив він багато мурашкової праці, і 38 томів зредагованого, здебільша ним, „Етнографічного Збірника”, та яких 20 томів „Матеріалів до української етнології” – це

найкращий і найліпший доказ на те, що дав Гнатюк українській етнографії. Ні одна, хоч би й яка невеличка, народня п'єска не з'явилася без літератури на кінці, ні однієї праці не найдете без відповідних паралель, скрізь поміщений ключ для нових і нових дослідників. Гнатюк називав Франка та Грушевського своїми вчителями, й на працях покійного видний вплив одного і другого; багате знання – з одного боку, й велика сумлінність – із другого...

Але ж і самі записи, що їх поробив Гнатюк, мають для нас теж величезне значіння, їх так багато, й усі вони такі різноманітні, що стане їх для всіх дослідників-етнографів. Правда, найбільше позбирав Гнатюк матеріалів із Підкарпаття, й підкарпатським українцям він присвятив і головніші свої праці („Руські оселі в Бачці”, „Русини пряшівської спархії й їх говори”, „Словаки чи русини”, „Угро-руські духовні вірші” й т. і.) – але ж збирав він матеріали із усіх сторін Галичини. Слабе підготовання Гнатюка в філології – він сам не вважав себе за філолога – відбилося на його працях у тому, що записи його не цілком можуть бути придатні для дослідника мови, вони – неоцінний матеріал для дослідника народної складні, народної відміни, навіть словотвору, але ж для фонетика, для того, що досліджує різні явища у звучні, вони вартості невеликої. Це підносили ще за життя Гнатюка різні славісти (Брок, Бодуен де Куртене) – і про це слід ізгадати й тепер. Але ж це ні трохи не зменшує ваги Гнатюка для української науки, через те він ніколи не перестане бути гордошами нашими, не перестане бути найбільшим українським етнографом.

Справа мови все цікавила Гнатюка, він нею займався. Він написав навіть дві праці філологічні (про останки аориста в нашій мові, про займенник „ся”) – але ж він був передусім філолог-практик, тим-то для нього мала велику важу лексика і правопис, і на тому полі він дав нашому мовознавству декілька дуже гарних розвідок, яких не посorомився б і не один філолог-теоретик (маю на думці статті на правописні теми в ЛНВ 1923 та на теми мови в ЛНВ 1924 р.). Це ж останнє виходило й вийшло з його довголітньої практики як редактора різних наукових та літературно-наукових видань (Літературно-науковий Вістник, видання Української Видавничої Спілки у Львові і т. д.).

Для Галичини ці видання під редакцією Гнатюка мали велике педагогічне значіння. Гнатюк своїми редакційними працями промошував галицькій громаді шлях до пізнання та засвоєння літературної мови, яка, на його погляд, повинна була витворюватися спільними зусиллями всіх українців – без огляду на політичні прізви. Тим-то всякі відхили в один або другий бік – зустрічалися у Гнатюка з безпощадним одпором.

* * *

Нарешті, декілька слів про життя Володимира Гнатюка. Народився він у квітні 1871 року в селі Велесневі Бучацького повіту в Галичині сином дяка; народня школа – в рідному селі, нижча гімназія (vasilіянська) – в Бучачі,

вища – у Станиславові (в Бучачі було тільки 4 кляси). Саме тоді по цілій Східній Галичині прокотилася хвиля переслідувань т. зв. радикальної молоді в гімназії й захопила важніші та живіші центри, такі, як Тернопіль, Станиславів. У 1889-90 році викинено зі станиславівської гімназії найенергійніших і найсвідоміших учнів за „радикалізм”, але ж радикального духа тим не вбито. I Гнатюк попав у „радикальний гурток” і „радикалом” покинув гімназію. Коли польська молодь почала носити рогаті шапки, т. зв. конфедератки, Гнатюк був чи не перший у Станиславові, що надяг т. зв. козацьку шапку (її чомусь у нас звали – ковпаком). Ще й досі в мене в пам’яті Шевченківське свято, що його традиційно влаштовували щороку гімназисти вищих кляс (після того, як поляки почали святкувати Міцкевича). Гнатюк був головою Комітету для влаштування свята, й після свята, що як звичайно, випало дуже гарно, дякував старшим і молодшим товаришам (я був у третій клясі, Гнатюк – у восьмій) за велику участь у святі та за добре виконання. Молодий, верткий, завзятий... А на університеті у Львові Гнатюк, студент філософії, що ладився бути вчителем української мови й літератури в середній школі, – пристав до „Академічної Громади” і працював серед тих її членів, що їх духовим батьком був Франко... Звідсіля приятельство з великим поетом, звідсіля зацікавлення українською народниою творчістю. Після закінчення університету Гнатюк хотів здійснити свою мрію, пробував учителювати в гімназії у Львові, але ж коли його шкільна влада хотіла перенести зі Львова, він, за порадою Франка та Грушевського, залишив свої мрії і присвятився виключно науковій праці як секретар Наукового Товариства імені Шевченка. А там – пішла праця в Науковому Товаристві, в Видавничій Спілці, почалися наукові екскурсії, матеріальні недостачі й... важка недуга легенів, що, нарешті, після 25 років зламала таку сильну колись людину...

Покійний безпосередньо в політичній боротьбі участі не брав, сил не було, але громадськими справами все дуже цікавився. Досить переглянути ЛНВ за його редакції: на всі явища, що займали українське громадянство, Гнатюк одгукувався. Одною з найближчих для його серця справ було – становище нашої молоді, середня українська школа, шкільні підручники й... український університет, що за нього почалася боротьба ще 1899 року й досі не закінчилася й що закінчення її таки й не дочекався покійний Володимир Гнатюк...

Честь Його Пам’яті!

1926 р.